

Μακεδονικά

Τόμ. 2

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1941-1952

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1953

Κ. Δ. Ρακτιβάν, Έγγραφα και σημειώσεις εκ της πρώτης Ελληνικής διοικήσεως της Μακεδονίας (1912- 1913). Επιμέλεια Ι. Θ. Δημαρά. [Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Μακεδονική βιβλιοθήκη αριθ 12]. Θεσσαλονίκη, 1951. 8ον σ. 117.

Γ. Τ. Κόλιας

doi: [10.12681/makedonika.9338](https://doi.org/10.12681/makedonika.9338)

Copyright © 2016, Γ. Τ. Κόλιας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κόλιας Γ. Τ. (2017). Κ. Δ. Ρακτιβάν, Έγγραφα και σημειώσεις εκ της πρώτης Ελληνικής διοικήσεως της Μακεδονίας (1912- 1913). Επιμέλεια Ι. Θ. Δημαρά. [Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Μακεδονική βιβλιοθήκη αριθ 12]. Θεσσαλονίκη, 1951. 8ον σ. 117. *Μακεδονικά*, 2, 797-800. <https://doi.org/10.12681/makedonika.9338>

Τὴν ἐξαρθεῖσαν ἀξίαν τοῦ τόμου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μειώσουν ὀρισμένα μειονεκτήματα. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἀναφέρωμεν, διὰ νὰ ληφθοῦν ἐνδεχομένως ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν δημοσίευσιν καὶ ἄλλων ἀρχαιακῶν πηγῶν ἐκ τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Ὡς μὴ γνῶσται τῆς τουρκικῆς δὲν δυνάμεθα βεβαίως ν' ἀποφανθῶμεν περὶ τῆς ἐπιτυχοῦς ἢ μὴ ἀποδόσεως ὑπὸ τῶν μεταφραστῶν τοῦ τουρκικοῦ κειμένου· οὐχ ἦττον ὅμως ἔχοντες ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γεγραμμένα διοικητικὰ ἢ καὶ ἀκόμη ἱστορικὰ κείμενα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ τὴν μετάφρασιν ἐπεκράτησε πνεῦμα νεωτεριστικόν, τὸ ὁποῖον ὅμως διασπᾷ τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα, ἢ ὁποία ὑπάρχει μετὰ τῶν ἀνὰ χεῖρας κειμένων τοῦ Ἀρχαίου Θεσσαλονίκης καὶ τῶν ἀπ' εὐθείας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραφέντων. Ὅροι τῆς διοικητικῆς γλώσσης θὰ ἔπρεπε, νομίζομεν, νὰ μείνουν ὡς ἔχουν εἰς τὸ τουρκικὸν κείμενον μὲ προσθήκην ἀπλῶς ἐντὸς παρενθέσεως τοῦ συγχρόνου μας ἀντιστοίχου ἑλληνικοῦ ὄρου. Οἱ ὄροι *μουχαφῆζ, μπουμπασῆρ, καπουντάν, καπουντάνι, δεριᾶ, λεβέντ* κ.ἄ. ἀπαντοῦν συχνότατα εἰς τὰ ἀνωτέρω ἑλληνικὰ κείμενα ὡς *μουχαφίτζης, μπουμπασίρης, καπουδάν, καπουδάν πασᾶς, λεβέντης*. Σύγχυσιν δυνατόν νὰ προκαλέσῃ ἢ ἀπόδοσις τῆς λ. *ναχιέ* διὰ τῆς λ. *δημος*. Ἐπίσης νομίζομεν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποφευχθῇ ἢ μετάφρασις τῶν ὀνομάτων πόλεων καὶ περιοχῶν διὰ τῶν σημερινῶν, οἷον *Στερεᾶ Ἑλλάς, Ἀγρίνιον, Λαμία, Αἰγαῖον, Εὐβοία, Τρίπολις* κ.ἄ. Ἀσφαλῶς θὰ πρόκειται περὶ τοῦ κατὰ *Λεβαδείας* (;), *Βραχωρίου* ἢ *Κάρλελι, Ζητωνίου, Ἀσπρης Θαλάσσης, Ἐγρίπου* ἢ *Νεγρεπόντε, Τρομπολιτζᾶς*. Θὰ κλείσωμεν τὰς ὀλίγας αὐτὰς παρατηρήσεις μὲ τὴν διαπίστωσιν, ὅτι ὑπάρχουν περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἢ παρεχομένη περίληψις εἰς τὸ Εὐρετήριο τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων δὲν ἀνταποκρίνεται ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει πρὸς τὰ πράγματα. Πβλ. ἐγγρ. 31 σ. 39, Παράρτημα 13. Κ. 237, 17 σ. 542. Σφάλματα, ὡς τὰ ἀνωτέρω, θὰ εἶναι ἀναπόφευκτα, μέχρις ὅτου ἡ ἑλληνικὴ ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἀποκτήσῃ τοὺς τουρκομαθεῖς ἱστοριοδίφας της.

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἀνω ἀτελείας ἢ ἀξία τοῦ ἐκδοθέντος ἀρχαιακοῦ ὑλικοῦ παραμένει ἐξόχως μεγάλη. Δίκαιος ὅθεν, ἐπαναλαμβάνομεν, ἔπαινος ἀνήκει εἰς τὸνσχόντα τὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐπιστατήσαντα εἰς τὴν ἔκδοσιν κ. Ἰω. Βασδραβέλλην, ἐθνικὴ δὲ εὐγνωμοσύνη εἰς τὴν Ἑταιρείαν Μακεδονικῶν Σπουδῶν, διότι περιέλαβε ταύτην εἰς τὴν σειρὰν τῶν δημοσιευμάτων της.

Γ. Τ. ΚΟΛΙΑΣ

Κ. Δ. Ρακτιβάν, "Εγγραφα καὶ σημειώσεις ἐκ τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς διοικίσεως τῆς Μακεδονίας (1912 - 1913). Ἐπιμελεῖα Ἰ. Θ. Δημαρᾶ. [Ἑται-

ρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη ἀριθ. 12]. Θεσσαλονίκη, 1951. 8ον σ. 117.

Ὁ νομομαθὴς Κ. Ρακτιβάν, γόνος παλαιᾶς μακεδονικῆς οἰκογενείας, συνδέεται στενότερα μὲ τὴν λαμπροτέραν περίοδον τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς ἱστορίας. Διετέλεσεν ὑπουργὸς τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, ἐπὶ μακρὸν βουλευτὴς Ἀττικῆς, πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ πρῶτος πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας. Ὑπουργὸς ὢν ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ἀπεστάλη τὴν 27^{ην} Ὀκτωβρίου 1912 εἰς Θεσσαλονικὴν πρὸς διοργανώσιν τῆς πρώτης ἑλληνικῆς διοικήσεως ἐν Μακεδονίᾳ, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς 18^{ης} Ἰουνίου 1913. Ἀπέθανε τὴν 21^{ην} Μαΐου 1935 ἐν Ἀθήναις.

Ἐκ τῶν καταλοίπων του, ἐγγράφων καὶ χειρογράφων, ὁ κληρονομήσας αὐτὰ κ. Ἰ. Θ. Δημαρᾶς ἐκδίδει ἱστορικὸν περιεχομένον χειρόγραφον, ὁμοῦ μὲ ἔγγραφα διαφωτιστικὰ τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ ἔξιστορομένων. Τὸ περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος δημοσίευμα σύγκειται ἐκ δύο μερῶν. Εἰς τὸ πρῶτον (σ. 11 - 61) δημοσιεύεται τὸ χειρόγραφον τοῦ Ρακτιβάν, ὅπου αἱ ἀναμνήσεις του ἐκ Θεσσαλονικῆς ὡς ἀντιπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως. Εἰς τὸ δευτερον (παράρτημα) παρατίθενται ἔγγραφα, ἐπιλεγέντα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, διὰ νὰ συμπληρώσουν καὶ διαφωτίσουν σημεῖα τοῦ χειρογράφου.

Τὰ λαμβάνοντα καθ' ἡμέραν χώραν γεγονότα ἦσαν πολλὰ καὶ πολυσύνθετα. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως ὤφειλε ν' ἀντιμετωπίζη αὐτὰ καὶ ν' ἀναζητῆ τὴν ὑπὸ τῶν δυσχερῶν περιστάσεων ἐπιβαλλομένην λύσιν. Ὅθεν, καθ' ἃ ὁ ἴδιος ὁ Ρακτιβάν γράφει, «δὲν εἶχε τὸν καιρὸν οὔτε τὴν ἀπαιτουμένην ἡρεμίαν, ἵνα συντάσῃ καὶ σημειώσῃ περὶ τῶν καθ' ἡμέραν συμβαινόντων καὶ πραττομένων». Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱστορικὸν ἔργον δὲν καλύπτει τὰς ἀπαιτήσεις διὰ τὴν ἔρευναν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ ἀρχεῖον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, σφῆζον ἴσως πολλὰ ἔγγραφα, θὰ βοηθήσῃ τὸν ἐρευνητὴν τῆς αὖριον. Ὁ Ρακτιβάν, ἀντλῶν ἀπὸ τὰ ὅσα ἀρχικὰ σχέδια ἢ ἀντίγραφα ὑπηρεσιακῶν ἐγγράφων εὐρέθησαν εἰς τὸ ἀτομικόν του ἀρχεῖον, καθὼς καὶ ἀπὸ ὅσα διέσφωzen εἰς τὴν μνήμην του, ἀποπειρᾶται νὰ χαράξῃ «σποραδικὰ τινὰ σημεῖα τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης ἐποχῆς».

Αὕτη ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γενομένη ὑποδιαίρεσις τῆς ὕλης μαρτυρεῖ τὴν σοβαρότητα τῶν θεμάτων, τὰ ὅποια ἀπῆτουν προσεκτικὴν ἀντιμετώπισιν καὶ σύμφωνον πρὸς τὰ ἔθνικα συμφέροντα λύσιν. Εἶναι δὲ αὕτη: Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ διοικητοῦ, Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, Οἱ Βούλγαροι, Ὁ ὑπερσημιτισμός, Ἡ βασιλοκτονία, Αἱ συμμαχικαὶ ἀβρότητες, Ἡ κάθαρσις. Καὶ πράγματι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐπέδειξαν σιωπηρὰν ἢ καὶ ἀπροκάλυπτον δυσφορίαν διὰ τὴν ἀπαρασκεύους εὐροῦσαν αὐτοὺς μεταβολήν. Αἱ λεηλασίαι καὶ ἀταξίαι τῆς εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἐγκατασταθείσης βουλγαρικῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ἠπέλιψαν σοβαρῶς ἀπόβασιν

ξένων ναυτικῶν ἀγημάτων. Τὸ πολυάριθμον ἔβραϊκὸν στοιχεῖον μὲ τὴν ὑποστήριξιν ὠρισμένων ξένων διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων δὲν ἐδημιούργησεν ὀλίγα διεθνοῦς δικαίου ζητήματα. Τῶν διπλωματικῶν προστριβῶν, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὰς ἄλλας, τὴν σοβαρότητα ἀποδίδουν φράσεις αὐτοῦ τοῦ Ρακτιβάν: « . . . ὁ ἐπιφοβώτερος ἐχθρός, ὃν ὤφειλεν αὕτη (ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις) ν' ἀντιμετώπιση ὑπονομεύοντα συστηματικῶς τὸ ἔργον αὐτῆς, ἦτο ἡ γηραιὰ Εὐρώπη » (σ. 26). « . . . Ὁ κυβερνήτης τοῦ Βruix (γαλλικοῦ ἐν τῷ λιμένι πολεμικοῦ) καταπατῶν πάντα τὰ δόγματα τῆς οὐδετερότητος ἐξῆγε καὶ παρέδιδε τὰ ἐν λόγῳ τουρκικὰ πλοία . . . εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς τῶν Δαρδανελίων. Αἴας μαινόμενος ἀφ' ἑτέρου ὁ Αὐστριακὸς πρόξενος Θεσσαλονίκης ἐξηκόντιζε μύδρους . . . καὶ ἐπεζήτηε . . . ἀφορμὰς διαπληκτισμοῦ . . . » (σ. 27). « Ὁ Ἴταλὸς (πρόξενος) . . . πάσας ἐνέτεινε τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις εἰς ὑποστήριξιν τῶν μᾶλλον παραλόγων αἰτημάτων τῶν εὐαρίθμων ὑπηκόων αὐτοῦ . . . » (σ. 28).

Ἰδιαιτέραν ἀξίαν προσδίδουν εἰς τὸ ὡς ἄνω ἔργον τοῦ Ρακτιβάν αἱ ἄγνωστοι σχεδὸν ἄλλοθεν εἰδήσεις περὶ τῆς πολιτείας τῶν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην πρὸς ἀνάπαυσιν ἐγκατασταθεισῶν βουλγαρικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων (σ. 24 ἐξ. 31 ἐξ.), ὡς καὶ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' (σ. 52 ἐξ.).

Οἱ Βούλγαροι εὐθύς ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει των ἐν Θεσσαλονίκῃ παρουσιάζοντο ἀπροκαλύπτως ὡς συγκατέχοντες τὴν πόλιν. Προέβαινον εἰς τὴν κατάληψιν κτηρίων, σταθμῶν, δημοσίων ἀποθηκῶν, ἔκαμνον ἐπιδεικτικὰς παρελάσεις, ἐγκαθίστων φρονιρὰς, προεκάλουν. Ἀδικοπραγοῦντες κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ Ὀθωμανῶν ἀπέδιδον τοῦτο εἰς τοὺς Ἕλληνας. Λίαν συντόμως ἐφάνερωσαν τὰς ἐπὶ τῆς Θεσσαλονίκης βλέψεις των. Ἡ κατάστασις ἐπεδεινοῦτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ ὁ Ρακτιβάν εἰς ἔκθεσίν του πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ὑπεδείκνυε τὴν διπλωματικὴν ὁδὸν διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Βουλγάρων. Ἡ Κυβέρνησις συνίστα διὰ λόγους γενικωτέρους συνδιαλλακτικὴν στάσιν ἐναντι τῶν ἀσπόνδων συμμάχων. Μεθ' ὑπερβολῆς, ἐπιβλαβοῦς ἐνίοτε διὰ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα, συμμορφοῦνται αἱ ἑλληνικαὶ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ Θεσσαλονίκης πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῆς Κυβερνήσεως. Ἀντ' αὐτοῦ ὅμως Βούλγαροι ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ὁργανώνουν συσκέψεις ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἀποφασίζουσι ὅπως καταλάβουν ὅλας τὰς περιοχὰς, αἱ ὁποῖαι εἶχον περιληφθῆ ποτε ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἔστω καὶ ἐὰν αὐταὶ εἶχον ἤδη καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Παραλλήλως καὶ ὁ βουλγαρικὸς τύπος ἤρχισεν ἰταμῶς νὰ περιορίζῃ τὰ ἑλληνικὰ δικαιώματα εἰς Ἡπειρον, Θεσσαλίαν καὶ γήσους. Τὰ κρούσματα, δηλωτικὰ τῶν βουλγαρικῶν διαθέσεων, πολλαπλασιάζονται ἢ κατάστασις γίνεται σταθερῶς ἔκρουθμος· ὁ Ρακτιβάν ἐνημερώνει ἀδιαλείπτως τὴν Κυβέρνησιν καὶ αὕτη τέλος διὰ τοῦ προέδρου τῆς Ἐλευθ. Βενι-

ζέλου τηλεγραφεῖ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον Διάδοχον Κωνσταντῖνον καὶ τὸν ἀντιπρόσωπόν της ἐν Θεσσαλονίκῃ Ρακτιβάν μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ ἑξῆς : «Δέον ἄλλως τε ἀπὸ τοῦδε νὰ μελετηθῇ τὸ ζήτημα ἐνδεχομένης συγκρούσεως πρὸς Βουλγαρίαν . . . » (σ. 36). Τὰ πάντα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ καὶ ὅπουδῆποτε βουλγαρικαὶ δυνάμεις εὐρίσκοντο εἰς ἐπαφὴν μὲ ἑλληνικάς, ὑπεδήλουν τὴν σύγκρουσιν ὡς ἀναπόφευκτον. Τέλος τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Κάθαρσις» κεφάλαιον (σ. 59 ἑξ.) τοῦ ἔργου τοῦ Κ. Ρακτιβάν περιέχει τὴν πλέον ἔγκυρον περιγραφὴν τῶν τελευταίων ὡρῶν τῆς παρουσίας βουλγαρικῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἄλλὰ καὶ αἱ περὶ τῆς δολοφονίας τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' εἰδήσεις κέκτηνται ἰδιάζουσας σημασίαν, ὡς προερχόμεναι ἀπὸ σχεδὸν αὐτόπτην μάρτυρα. Εἶναι ἡ πλέον ἔγκυρος ἀφήγησις, διὰ τῆς ὁποίας φωτίζεται ἡ τόσον συγκινήσασα τὸ πανελλήνιον συγγερά πρᾶξις ἐνὸς ἀναρχικοῦ. Τὰ σχετικῶς μὲ τὴν δολοφονίαν δημοσιεύμενα τρία ἀνέκδοτα σημειώματα καὶ δύο τηλεγραφήματα διαφωτίζουν πλήρως τὴν τραγικὴν ἐκείνην ὑπόθεσιν, ἡ ὁποία διὰ τὸν πολὺν κόσμον ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ μυστηριώδης.

Γ. Τ. ΚΟΛΙΑΣ

Κ. Ἀμάντου, Ὁ μακεδονικὸς Ἑλληνισμὸς κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα καὶ τὴν παλαιότεραν Τουρκοκρατίαν μέχρι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. (Διάλεξις γενομένη ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν). [Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη 4]. Θεσσαλονίκη, 1952. 8ον σ. 14.

Μὲ μεγάλη ἀπλότητα, πού κρύβει ὅμως πολλὴ σοφία, ἀναφέρει ὁ καθηγητῆς κ. Κ. Ἀμαντος στὴν ἐκλαϊκευτικὴ αὐτὴ διάλεξή του, πού ἐγινε στὴ σειρὰ πού ὀργάνωσε τὸν φετινὸ χειμῶνα ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τὴ σημασίαν πού ἀπόκτησαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ὡς τὸν 18^ο αἰῶνα οἱ ἀκμάζουσες πόλεις τῆς δυτικῆς κυρίως, ἀλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς Μακεδονίας : ἡ Θεσσαλονίκη (ἡ ἀκμὴ της πέφτει περισσότερο στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ), τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἡ Καστοριά (Μανολάκης Καστοριανός, Γεώργιος Καστριώτης, Θωμᾶς Μανδακᾶσης), ἡ Κοζάνη (Καραγιάννηδες, Παῦλος Χαρίσης), ἡ Βέροια (Κωττούνιος, Μητροφάνης Κριτόπουλος), καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ σημερινοῦ κράτους ἡ Ἄρχις, ἡ Μοσχόπολις (τυπογραφεῖο, οἰκογένεια Σίνα), τὸ Μελένικο (σημαντικὸς ὁ κανονισμὸς τῆς κοινότητος τοῦ 1813), τὸ Μοναστήρι. Ὁ συγγραφεὺς ἐκτείνεται ὑστερα στὸν ξενιτεμένο μακεδονικὸ Ἑλληνισμὸ τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας καὶ ἀναφέρεται στὴ δρᾶση τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ἐγκατεστημένων ἐκεῖ Ἑλλήνων, πού ἀνάμεσά τους ξεχωρίζει ὁ Γεώργιος Ζαβίρας. Σημαντικῆς